
Adoptievaders en hun adoptieochters

De band die vaders met hun dochters ervaren en de relatie met hun interpretatie van het
probleemgedrag van hun dochters

Naam: Annelien Cluistra
Studentnummer: 1297716
Specialisatie: Algemene en Gezinspedagogiek, Universiteit Leiden
Begeleider: N.K. Schoemaker, Msc.
Tweede lezer: Prof.dr. F. Juffer
Datum: 29 juni 2015

Samenvatting

Background: Fathers and mothers play a unique role in the relationship with their children. This also accounts for the relationships of adoptive parents and their adopted children. Research of the differences between adoptive fathers and adoptive mothers in the relationship with their children is scarce.

Aim: In this study the relationship of adoptive fathers with their daughters was investigated, by comparing this relationship with adoptive mothers and their daughters. The difference between adoptive fathers and mothers in the interpretation of the problem behavior of their children was also examined.

Methods: Adoptive fathers ($n = 67$) and matched adoptive mothers ($n = 67$) completed a questionnaire about their adopted daughters, when their daughters were on average 7.7 years ($SD = 2.7$) old. The questionnaire included questions about the relationship between adoptive parents and their children, about the time they spend together, their communication and the extent to which adoptive parents trust their adopted children. The adoptive parents also completed the Child Behavior Checklist (CBCL) to assess problem behavior of the adopted daughters. The Total Problem behavior scale and Social Problem scale were used in the current study.

Results: Most adoptive parents were positive about their relationship with their adopted daughter. There was no significant difference between the relationship of adoptive fathers and their adopted daughters and adoptive mothers and their adopted daughters. Communication, time spend together and trust were significantly related to the amount of problem behavior of the adopted child. The relationship between adoptive parents and their adopted daughters was significant related to their ratings of problem behavior: a better relationship meant more problem behavior.

Conclusion: There were no significant differences in the relationship between adoptive fathers and mothers and their adopted daughters. Their perspective on the amount of problem behavior of their adopted daughters is also the same. It's therefore important to value the role of adoptive fathers when training and counselling is offered to adoptive parents.

Inleiding

Vaders en moeders hebben elk een unieke rol in de relatie met hun kinderen (Lamb & Lewis, 2010; Rosnati & Marta, 1997). Deze relatie wordt onder andere gedefinieerd door de intensiteit van discussies tussen ouder en kind, de tijd die ouders met hun kinderen doorbrengen en de hoeveelheid besproken onderwerpen tussen ouder en kind (Collins & Russel, 1991, Treutler & Epkins, 2003).

Adoptiekinderen bouwen net als biologische kinderen een band op met hun adoptieouders. Adoptiekinderen zouden deze band zelfs als beter ervaren dan biologische kinderen (Rosnati & Marta, 1997). Uit onderzoek blijkt ook dat adoptiekinderen een meer open communicatie ervaren met hun ouders dan biologische kinderen (Lanz, Iafrate, Rosnati, & Scabini, 1999). Er is weinig bekend over of er verschillen zijn in de band die een adoptiekind met zijn of haar adoptievader heeft ten opzichte van de band die een adoptiekind met zijn of haar adoptiemoeder heeft. Uit een eerder onderzoek naar sensitiviteit bij biologische ouders is wel bekend dat moeders sensitiever zijn dan vaders, maar dat beide ouders relatief hoog scoren op sensitiviteit (Hallers-Haalboom et al., 2014). Daarnaast is bekend dat de contributie van moeders en vaders aan de ontwikkeling van een kind verschillend is, maar dat hun bijdrage elkaar aanvult (Hallers-Haalboom et al., 2014; Paquette, 2004). Vaders spelen een belangrijke rol bij de ontwikkeling van autonomie van kinderen en hun openheid naar de buitenwereld. Bovendien dagen vaders hun kinderen uit om risico's te nemen en voor zichzelf op te komen (Paquette, 2004). Moeders zijn daarentegen weer sensitiever en minder intrusief naar hun kinderen dan vaders (Hallers-Haalboom et al., 2014).

De relatie die ouders met hun kinderen hebben hangt samen met de manier waarop ouders het gedrag van hun kinderen interpreteren. Uit onderzoek blijkt dat zowel kwalitatieve als kwantitatieve aspecten van de relatie die een vader of moeder met zijn of haar kind heeft, significant gerelateerd zijn aan de beoordelingen van de ouders van het internaliserende en/of externaliserende gedrag van hun kind (Treutler & Epkins, 2003). Hoe meer onderwerpen er bijvoorbeeld besproken worden tussen ouder en kind, hoe minder probleemgedrag ouders rapporteren.

Uit individuele studies waarin is onderzocht of vaders en moeders het probleemgedrag van hun kind op dezelfde manier interpreteren, komen verschillende resultaten (Duhig, Renk, Epstein, & Phares, 2000). Uit een aantal studies blijkt dat moeders over het algemeen meer gedragsproblemen signaleren bij hun kinderen dan vaders. Dit geldt o.a. voor aandachtsproblemen, agressief gedrag en externaliserend en totaal probleemgedrag (Christensen, 1992; Phares, 1997; Rosnati, Montirosso, & Barni, 2008). De intensiteit van moeder-kind discussies zou ook gerelateerd zijn aan hoe moeders externaliserend en internaliserend gedrag van hun kind beoordelen (Treutler & Epkins, 2003). Daarnaast zouden moeders volgens Treutler en Epkins (2003) internaliserend probleemgedrag meer signaleren doordat ze over het algemeen meer tijd met hun kinderen doorbrengen. Uit ander onderzoek blijkt echter dat er geen of nauwelijks verschil is in hoe moeders en vaders het probleemgedrag van hun kinderen interpreteren

(Stanger & Lewis, 1993). Bovendien volgt uit onderzoek van Duhig, Renk, Epstein en Phares (2000) dat er een gemiddelde overeenkomst is tussen hoe moeders en vaders het internaliserende probleemgedrag van hun kind beoordelen en zelfs een sterke overeenkomst tussen hoe moeders en vaders het externaliserende en totale probleemgedrag van hun kind beoordelen. De uitkomsten zijn dus niet eenduidig en daarom is hier in het huidige onderzoek aandacht aan geschonken.

Hoewel de meeste adoptiekinderen zich goed ontwikkelen, hebben ze vaker last van totale, externaliserende en internaliserende gedragsproblemen dan niet-geadopteerde kinderen (Grotevant & Dermott, 2014; Juffer & Van IJzendoorn, 2005; Rosnati, Montirosso, & Barni, 2008). Over of de leeftijd van het kind mede bepalend is voor de hoeveelheid probleemgedrag, bestaan verschillende visies. Rosnati, Montirosso en Barni (2008) stellen dat –net als bij biologische kinderen– internaliserend probleemgedrag afneemt bij een hogere leeftijd en externaliserend gedrag toeneemt. Sobol, Delaney en Earn (1994) beweren dat adoptiekinderen net als biologische kinderen het meeste probleemgedrag vertonen tijdens de adolescentie. Uit recenter onderzoek blijkt echter dat internationale adoptiekinderen minder totaal probleemgedrag laten zien tijdens de adolescentie dan in de vroege en late kindertijd (Juffer & Van IJzendoorn, 2005). De verklaring die hiervoor wordt gegeven is dat de worsteling met identiteitsissues eerder begint, vanwege meer zichtbare verschillen in afkomst en cultuur tussen de adoptieouders en het adoptiekind.

Net als bij biologische kinderen voorspellen vroege moeder-kind interacties en gehechtheidrelaties de latere sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van adoptiekinderen (Stams, Juffer, & Van IJzendoorn, 2002). Onderzoek wijst uit dat naast de rol van de moeder, de rol van de vader zeer belangrijk is (Lamb & Lewis, 2010; Sarkadi, 2008). De betrokkenheid van zowel biologische vaders als adoptievaders is positief gecorreleerd met het psychosociale functioneren van hun kinderen (Amato & Rivera, 1999; Schwartz & Finley, 2006). Toch is hun rol vaak onderbelicht in de literatuur (Amato & Rivera, 1999).

Er zijn ook verschillen gevonden tussen adoptie- en biologische vaders. Adoptievaders zijn meer betrokken bij hun kinderen dan biologische vaders en geadopteerde adolescenten hebben een meer open en minder problematische communicatie met hun vaders (Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Rosnati & Barni, 2006; Rosnati & Marta, 1997). Adoptievaders staan ook dichter bij hun kinderen in de jaren voorafgaand aan de adolescentie dan biologische vaders (Sobol, Delaney, & Earn, 1994). Bovendien zijn adoptievaders minder bezorgd en ervaren ze minder ouderlijke stress. Deze stress neemt wel toe bij meer probleemgedrag van het adoptiekind, maar minder dan bij biologische vaders (Rosnati & Barni, 2006). De betrokkenheid van adoptievaders suggereert dat zij bereidwillig zijn om mee te denken en deel te nemen aan cursussen voor adoptieouders (Rosnati & Marta, 1997).

Tot nu toe is de meeste literatuur over adoptie geschreven vanuit het gezichtspunt van adoptiemoeders, omdat zij meestal de primaire verzorgers zijn en het beeld bestaat dat moeders daarom de meest accurate informatie over hun adoptiekind kunnen geven (Phares, 1997). Bovendien is de

meeste informatie over vaders gebaseerd op data verkregen van moeders (Cabrera & Peters, 2000) en is het meeste onderzoek wat er wel gedaan is naar vaders gedaan naar biologische vaders (Lansford, Ceballo, Abbey, & Stewart, 2001). Er is nog weinig bekend over de manier waarop adoptievaders het probleemgedrag van hun adoptiekind interpreteren, terwijl uit onderzoek blijkt dat er meer dan één informant nodig is om een betrouwbaarder en completer beeld te krijgen van de ontwikkeling van het kind (Rosnati, Montirosso, & Barni, 2008). Elke ouder heeft een uniek, niet inwisselbaar, perspectief op de problemen van het kind. Aangezien adoptievaders minder aan de zijlijn staan dan biologische vaders, spelen ze een belangrijke rol bij de uitdagingen die bij adoptie komen kijken (Rosnati & Barni, 2006). Het is belangrijk dat er een duidelijker beeld ontstaat van de band die adoptievaders met hun kinderen hebben en de manier waarop ze het probleemgedrag van hun dochter interpreteren. Dit kan behulpzaam zijn voor het geven van goede begeleiding aan adoptievaders en voor het stimuleren van adoptievaders om te investeren in de band met hun dochter. Dit komt ook het psychosociaal functioneren van hun adoptiedochters ten goede.

Het huidige onderzoek

Voor het huidige onderzoek is er een algemene onderzoeksvraag geformuleerd: “Zijn er verschillen in hoe adoptievaders de band met hun adoptiedochter ervaren ten opzichte van adoptiemoeders en hangt dit samen met het perspectief van adoptievaders op het probleemgedrag van hun adoptiedochter?”. Dit resulteerde in acht deelvragen. Ten eerste is onderzocht of er een verschil is tussen adoptievaders en –moeders ten opzichte van de band die ze met hun adoptiedochter ervaren. Uit literatuuronderzoek bleek niet duidelijk of er een verschil zou kunnen zijn. Omdat uit bovengenoemde literatuur wel bleek dat adoptievaders net als adoptiemoeders erg betrokken zijn bij hun kind (Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Rosnati & Barni, 2006), en dat adoptiekinderen zelfs een betere band met hun adoptieouders ervaren dan biologische kinderen (Rosnati & Marta, 1997), werd verwacht dat er geen significant verschil zou zijn in de band die adoptievaders en moeders met hun kind ervaren. Ten tweede is onderzocht of de communicatie tussen adoptieouder en dochter, de hoeveelheid tijd die de adoptieouder met zijn of haar adoptiedochter doorbrengt en de interactie tussen deze twee factoren gerelateerd zijn aan de band die de adoptieouder met zijn of haar adoptiedochter heeft. Er werd verwacht dat als de communicatie beter is, de ouder de band ook als beter zou ervaren. Daarnaast werd verwacht dat als ouder en kind meer tijd samen doorbrengen, dit ook positief gerelateerd zou zijn aan de band die ze hebben. Ten derde is onderzocht of de mate waarin de adoptieouder zijn of haar adoptiedochter vertrouwt gerelateerd is aan de band die de adoptieouder met zijn of haar dochter ervaart. Ook hier werd verwacht dat de adoptieouder bij meer vertrouwen een betere band ervaart. Ten vierde is onderzocht of er een verschil is in hoeveel probleemgedrag adoptievaders en -moeders bij hun adoptiedochters zien. De verwachting was dat er geen verschil zou zijn tussen adoptievaders en adoptiemoeders, omdat uit onderzoek blijkt dat adoptieouders nog meer op één lijn zitten dan biologische ouders aangaande het beoordelen van het

aanpassingsvermogen en het probleemgedrag van het kind (Rosnati, Montiroso, & Barni, 2008). Ten vijfde is onderzocht of de leeftijd van het adoptiekind een voorspeller is voor de hoeveelheid gerapporteerd probleemgedrag door de adoptieouder. Er werd verwacht dat adoptiekinderen in plaats van tijdens de adolescentie, meer probleemgedrag vertonen in de jaren voorafgaand aan de adolescentie. Ten zesde is onderzocht of de communicatie, de hoeveelheid tijd en de mate waarin de ouder het kind vertrouwt, gerelateerd zijn aan de hoeveelheid gesignaleerd probleemgedrag van het adoptiekind. Op basis van eerder onderzoek (Treutler & Epkins, 2003) werd verwacht dat bij meer communicatie, meer tijd en meer vertrouwen de adoptieouder minder probleemgedrag rapporteert. Daarnaast is onderzocht of de band die de adoptieouder met zijn of haar adoptiekind heeft, gerelateerd is aan het perspectief dat de adoptieouder heeft op het probleemgedrag van het adoptiekind. Verwacht werd dat hoe beter de band is tussen adoptieouder en kind, hoe minder probleemgedrag de ouder zal rapporteren. Tenslotte is onderzocht of de band die adoptieouder met zijn of haar adoptiekind ervaart, gerelateerd is aan de sociale problemen van de adoptiekind. Op basis van de literatuur werd verwacht dat een betere band gerelateerd zou zijn aan minder sociale problemen van het adoptiekind. (Amato & Rivera, 1999; Schwarts & Finley, 2006).

Methoden

Respondenten

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het Leidse Vragenlijstonderzoek naar adoptiekinderen uit China van Juffer en Tieman (2009). Oorspronkelijk bestond de steekproef uit 1130 (92%) meisjes en 103 (8%) jongens uit China, geadopteerd in 1028 gezinnen.

Voor het huidige onderzoek is de groep vaders ($n = 70$) met een adoptiedochter vergeleken met een vergelijkbare groep adoptiemoeders. Naast de groep vaders zijn 70 adoptiemoeders geselecteerd die gematcht zijn met de adoptievaders aan de hand van de volgende kenmerken: leeftijd van het adoptiekind bij aankomst, leeftijd van de ouder bij de plaatsing, verblijfplaats voor adoptie (pleeggezin of tehuis) van het adoptiekind en geslacht van het adoptiekind (alleen meisjes). Omdat er bij drie vaders geen passende match was te vinden, zijn er uiteindelijk 67 adoptievaders en 67 adoptiemoeders meegenomen in het onderzoek. Hun adoptiedochters zijn geadopteerd op een gemiddelde leeftijd van 20 maanden ($SD = 13$, range: 2-58 maanden). De gemiddelde leeftijd van de ouder bij de plaatsing van de adoptiedochter was 38.8 jaar ($SD = 3.5$, range: 30-45 jaar). Voor hun adoptie woonden 88 adoptiedochters in een tehuis (65.7%) en 8 adoptiedochters woonden in een pleeggezin (6%). Daarnaast waren er 38 adoptiedochters die zowel in een tehuis als in een pleeggezin hebben gewoond (28.4%). De gemiddelde leeftijd van de adoptiemeisjes ten tijde van het onderzoek was 7.7 jaar ($SD = 2.7$, range: 4-16 jaar).

Procedure

De adoptiegezinnen zijn geworven via drie Nederlandse adoptieorganisaties: Wereldkinderen, Meiling en Stichting Kind en Toekomst. Het ging om gezinnen met adoptiekinderen uit China in de leeftijd van 4-16 jaar. De gezinnen werd gevraagd om een uitgebreide vragenlijst in te vullen (responspercentage 55.4%), met o.a. items over de interesse van adoptiekinderen in hun adoptie, over hun (probleem)gedrag en over de band die de adoptieouders met hun adoptiekinderen ervaren (zie Bijlage).

Meetinstrumenten

Voor het beantwoorden van de deelvragen voor het huidige onderzoek zijn verschillende variabelen gemeten met behulp van items uit de vragenlijst die de adoptieouders ingevuld hebben (zie Bijlage). De band die de adoptieouder met zijn of haar adoptiekind ervaart is gemeten met de volgende vraag (vierpunts Likertschaal): 'Voelt u een hechte band met uw adoptiekind?'. Ook is met behulp van een vierpunts Likertschaal gemeten hoe de communicatie is tussen ouder en kind, hoe vaak ouder en kind samen tijd doorbrengen en hoe goed de adoptieouder het adoptiekind vertrouwt. Het probleemgedrag van het kind is gemeten met de Child Behavior Checklist (CBCL) schaal Totale problemen. Tenslotte zijn de sociale problemen van het adoptiekind gemeten met de CBCL schaal Sociale Problemen. Bij een hogere

score op de schaal Sociale Problemen, is er sprake van minder goede sociale vaardigheden van het adoptiekind.

Statistische analyses

De deelvragen zijn beantwoord met behulp van een aantal verschillende statistische analyses. De Fisher's exact test is gebruikt om de band die adoptievaders met hun adoptiedochter ervaren te vergelijken met de band die adoptieouders met hun adoptiedochter ervaren.

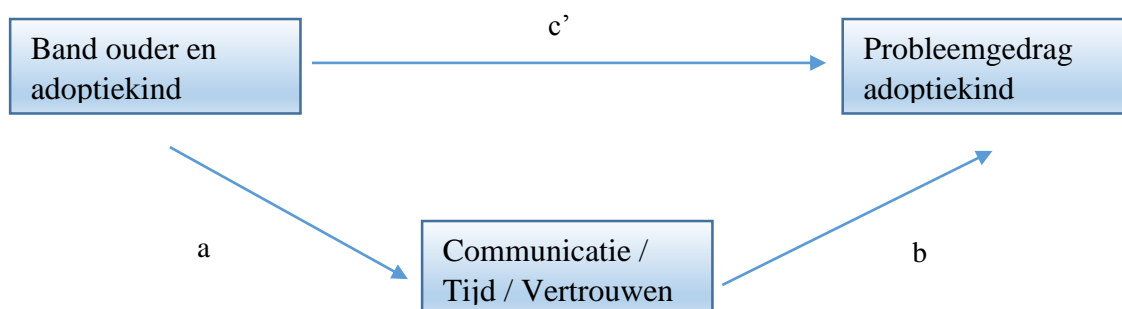
Vervolgens is met een tweeweg variantieanalyse (ANOVA) onderzocht of er een relatie is tussen de hoeveelheid tijd die de adoptieouder met zijn of haar adoptiedochter doorbrengt, de communicatie tussen adoptieouder en dochter en de band die de adoptieouder met zijn of haar adoptiedochter heeft. Ook is onderzocht of er interactie-effecten zijn.

De vraag in hoeverre de mate waarin de ouder het kind vertrouwt, gerelateerd is aan de band die de adoptieouder heeft met zijn of haar adoptiedochter is wederom getoetst met een Fisher's exact test. Vervolgens is met behulp van een t-toets vergeleken of de hoeveelheid probleemgedrag die adoptievaders bij hun adoptiedochter zien, verschilt van de hoeveelheid probleemgedrag die adoptieouders bij hun adoptiedochter zien.

Of de leeftijd van het adoptiekind een voorspeller is voor de hoeveelheid probleemgedrag van het kind, is gemeten met een enkelvoudige regressieanalyse.

Verder is met behulp van een meerweg ANOVA onderzocht of er een relatie is tussen de communicatie, de hoeveelheid tijd, de mate waarin de ouder het kind vertrouwt en de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind. Ook is onderzocht of er interactie-effecten zijn.

De vraag in hoeverre de band die de adoptieouder met zijn of haar kind heeft een voorspeller is voor het perspectief dat de adoptieouder heeft op de hoeveelheid probleemgedrag van zijn of haar adoptiedochter, is wederom getoetst met een enkelvoudige regressieanalyse. Daarnaast is er getest op mediatie-effecten met behulp van het model van Baron en Kenny (1986). In Figuur 1 wordt het conceptuele mediatiemodel weergegeven (Kenny, 2014). Bij de analyses zijn de eventuele mediatie-effecten van de hoeveelheid communicatie, tijd en vertrouwen onderzocht in afzonderlijke modellen.

Figuur 1. Conceptueel model van het mediatieproces.

Stap 1: Bij de eerste stap wordt getest of de band tussen adoptieouder en adoptiekind gerelateerd is aan de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind (pad *c*).

Stap 2: Ten tweede wordt nagegaan (pad *a*) of de band tussen adoptieouder en adoptiekind afzonderlijk gerelateerd is aan 'communicatie', 'tijd' en/of 'vertrouwen'. Als dit niet zo is, is er geen sprake van mediatie.

Stap 3: Bij de derde stap is onderzocht (pad *b*) of 'communicatie', 'tijd' en 'vertrouwen' gerelateerd zijn aan de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind, waarbij wordt gecontroleerd voor de band tussen adoptieouder en adoptiekind. Als dit niet zo is, is er ook geen sprake van mediatie.

Stap 4: Bij de laatste stap is onderzocht of de band tussen adoptieouder en adoptiekind gerelateerd is aan de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind. Pad *c*' wordt hierbij getest. Er wordt gecontroleerd op communicatie, tijd en vertrouwen. Als de band tussen ouder en kind dan nog steeds gerelateerd is aan het probleemgedrag van het adoptiekind, is het een gedeeltelijke mediatie. Als de band dan niet meer gerelateerd is aan het probleemgedrag is het een complete mediatie.

Ten slotte is er wederom een enkelvoudige regressieanalyse uitgevoerd, om te meten of de band die de adoptieouder met zijn of haar kind heeft een voorspeller is voor de hoeveelheid sociale problemen van zijn of haar adoptiekind. Ook hierbij is er met behulp van het model van Baron en Kenny (1986) getoetst op mediatie-effecten.

Resultaten

Data-inspectie

In Tabel 1 staat een overzicht van de beschrijvende statistieken van alle gebruikte variabelen. Hieruit blijkt dat ouders over het algemeen een overwegend positief beeld hebben van de relatie met hun adoptiekind. Er zijn maar weinig ouders met een minder positief beeld van de relatie met hun adoptiekind, waardoor de meeste respondenten scoren op de hoogste twee categorieën van de verschillende Likert-schalen en de verdeling over de categorieën dus niet gelijk verdeeld is. Het samenvoegen van de laagste categorieën had echter geen effect op de uitkomsten van de analyses en er is daarom voor gekozen om de originele categorieën in stand te houden.

Tabel 1

Overzicht van antwoorden van adoptievaders en adoptiemoeders.

	N (Totaal N=134)	%	M (SD)	Min	Max
Leeftijd kind op tijdstip onderzoek	134		7.66 (2.68)	4	16
Voelt ouder een hechte band met kind	132	98.5			
Ja, altijd	112	83.6			
Ja, meestal	19	14.2			
Niet helemaal	1	0.7			
Nee	1	0.0			
Communicatie tussen ouder en kind	131	97.8			
Uitstekend	71	53.0			
Goed	56	41.8			
Voldoende	4	3.0			
Slecht	0	0.0			
Tijd samen ouder en kind	131	97.8			
Bijna elke dag	101	75.4			
2-3 keer per week	24	17.9			
1 keer per week	5	3.7			
1 keer per maand	1	0.7			
< 1 keer per maand/niet	0	0.0			
Vertrouwt ouder adoptiekind	131	97.8			
Ja, volledig	102	76.1			
Ja, meestal	29	21.6			
Niet helemaal	0	0.0			
Nee	0	0.0			
Totaal Probleemgedrag	133		16.71 (14.18)	0	73
Sociale Problemen	132		0.92 (1.41)	0	6

De continue variabelen die gebruikt zijn in het onderzoek zijn *Leeftijd*, *Totaal Probleemgedrag* en *Sociale Problemen*. De kinderen waren ten tijde van het onderzoek tussen de 4 en 16 jaar oud ($M = 7.66$, $SD = 2.68$). De gemiddelde scores op *Totaal Probleemgedrag* en *Sociale Problemen* vielen in het normale gebied. De variabele *Totaal Probleemgedrag* was echter niet normaal en enigszins scheef naar

rechts verdeeld (*skewness* = 6.86, *kurtosis* = 4.52). Dit gold ook voor de variabele *Sociale Problemen* (*skewness* = 9.51, *kurtosis* = 9.45). Dit betekent dat de meeste kinderen weinig problemen hadden. Tenslotte kwam uit de data-inspectie naar voren dat er bij beide variabelen enkele uitbijters waren. Om na te gaan wat hier het effect van was, zijn de analyses met en zonder de vijf grootste uitbijters (die meer dan 4 SD afwaken van het gemiddelde) gedaan. Zonder de vijf grootste uitbijters bleek de band tussen ouder en kind niet meer gerelateerd te zijn aan de sociale problemen van het adoptiekind. Vervolgens is onderzocht of deze respondenten ook hoog scoorden op de overige CBCL-schalen. Dit was inderdaad het geval. Het gaat hier dus om kinderen met meer probleemgedrag dan de overige kinderen die meededen aan het onderzoek. Omdat de scores nog in de normale range vielen en de uitbijters dus niet extreem zijn, is ervoor gekozen de uitbijters wel mee te nemen in de analyses.

Missende waarden en correlatiematrix

Zowel bij de categorische als de continue variabelen waren er een aantal missende waarden. Omdat het ging om maximaal 3 missende waarden per variabele (minder dan 1 procent van de respondenten), is besloten om deze respondenten wel mee te nemen bij de analyses. Tenslotte bleek uit de correlatiematrix (zie Tabel 2) van alle variabelen dat meer dan de helft van de variabelen met elkaar samenhang en dat dit verband medium tot sterk was.

Tabel 2

Correlatiematrix van de gebruikte variabelen.

	1	2	3	4	5	6
1.Totaal Probleemgedrag adoptiekind	1					
2.Sociale Problemen adoptiekind	0.70**	1				
3.Voelt ouder een hechte band met kind	0.36**	0.20*	1			
4.Communicatie ouder en kind	0.44**	0.34**	0.34**	1		
5.Tijd samen ouder en kind	0.10	0.06	0.24**	0.26**	1	
6.Vertrouwt ouder adoptiekind	0.30**	0.31**	0.30**	0.30**	0.07	1

*Correlatie is significant op 0.05 level (2-zijdig).

**Correlatie is significant op 0.01 level (2-zijdig).

De band van adoptievaders en –moeders met hun adoptiedochters

Er was geen significant verschil tussen adoptievaders en -moeders ten opzichte van de band die ze met hun adoptiedochter ervaren (Fisher-exact $p = .903$). Uit de tweeweg variantieanalyse (ANOVA) bleek daarnaast dat er geen relatie was tussen de hoeveelheid tijd die de adoptieouder met zijn of haar adoptiedochter doorbrengt, de communicatie tussen adoptieouder en dochter en de band die de adoptieouder met zijn of haar adoptiedochter ervaart (zie Tabel 3). Wel bleek dat ouders die meer vertrouwen hebben in hun adoptiedochter, ook het gevoel hadden dat ze een hechtere band hebben met hun adoptiedochter (Fisher-exact $p = .002$).

Tabel 3

Tweweg ANOVA over relatie tussen tijd, communicatie en band adoptieouder & kind.

	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Tijd	0.52	3	0.17	1.66	.180
Communicatie	0.12	2	0.06	0.57	.567
Tijd * Communicatie	0.24	3	0.08	0.78	.510

Probleemgedrag van het adoptiekind

Er was geen significant verschil tussen de hoeveelheid probleemgedrag die adoptievaders en adoptieouders bij hun adoptiekinders zien, $t(131) = 0.78$, $p = .437$. Er is ook getest of de leeftijd van het adoptiekind (ten tijde van het onderzoek) een significante voorspeller is voor de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind. Dit bleek niet het geval te zijn ($\beta = 0.05$, $t(132) = 0.58$, $p = .566$). Met behulp van een meervoudige ANOVA is nagegaan of er een relatie was tussen de communicatie, de hoeveelheid tijd, de mate waarin de ouder het kind vertrouwt en de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind. Er is een significant hoofdeffect gevonden voor communicatie ($F(2, 127) = 13.37$, $p < .001$), de hoeveelheid tijd die de ouder met het kind doorbrengt ($F(3, 127) = 2.95$, $p = .036$) en de mate waarin de ouder het kind vertrouwt ($F(1, 127) = 13.14$, $p < .001$). Dit betekent dat deze factoren afzonderlijk van elkaar gerelateerd zijn aan de hoeveelheid totaal probleemgedrag van het adoptiekind (zie Tabel 4). Daarnaast was er ook sprake van een interactie-effect van communicatie en vertrouwen, $F(2, 127) = 3.40$, $p = .037$.

Tabel 4

Meervoudige ANOVA over verband tussen communicatie, tijd, vertrouwen en totaal probleemgedrag.

	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Communicatie	3537.05	2	1768.52	13.37	.000
Tijd	1168.98	3	389.66	2.95	.036
Vertrouwen	1737.92	1	1737.92	13.14	.000
Communicatie * Tijd	659.71	3	219.90	1.66	.179
Communicatie * Vertrouwen	900.36	2	450.18	3.40	.037
Tijd * Vertrouwen	266.92	1	266.92	2.02	.158
Communicatie * Tijd * Vertrouwen	175.86	1	175.86	1.33	.251

Band tussen ouder en kind en probleemgedrag adoptiekind.

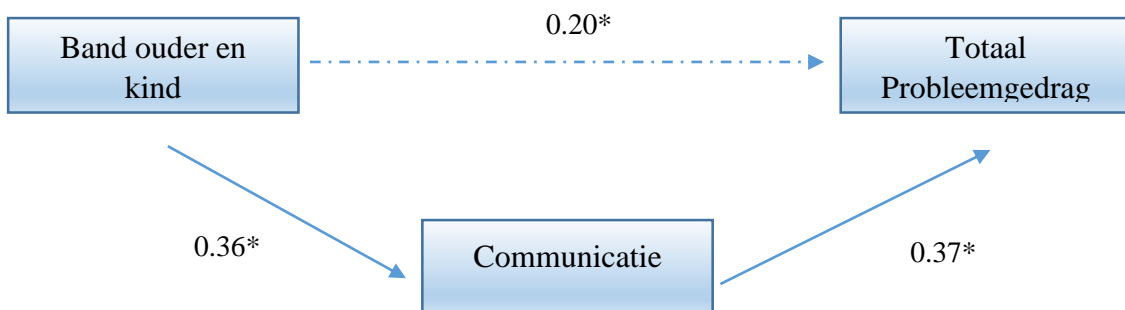
Uit de enkelvoudige regressieanalyse bleek dat adoptieouders die een betere band hebben met hun kind, meer totaal probleemgedrag bij hun kind zagen (zie Tabel 5). De regressieanalyse wees uit dat de band die ouder met zijn of haar adoptiekind heeft 13% van de variantie in Totaal Probleemgedrag kon verklaren ($F(1, 129) = 18.68, p = .001, R^2 = 0.13$).

Tabel 5

Regressie analyse over de invloed van de band tussen adoptieouder en kind en het perspectief van adoptieouder op probleemgedrag.

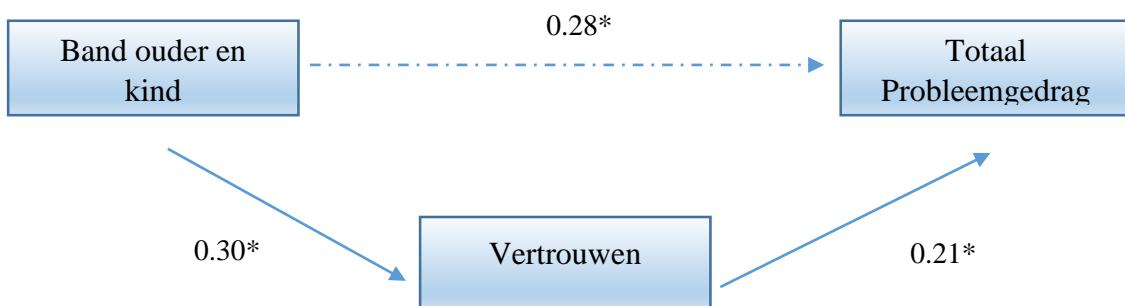
	Niet gestandaardiseerde coëfficiënten		R^2	t	p
	B	SE			
Band ouder en kind	12.91	2.99	0.13	4.32	.000

Na onderzoek naar mediatie-effecten bleek dat de relatie tussen *Band ouder en kind* en *Totaal Probleemgedrag* gedeeltelijk gemedieerd werd door de mate van communicatie (zie Figuur 2) en vertrouwen (zie Figuur 3).

Figuur 2. Gedeeltelijk mediatie-effect van communicatie op relatie tussen band en probleemgedrag.

* $p < 0.05$ (Gestandaardiseerde regressie coëfficiënten)

Figuur 3. Gedeeltelijk mediatie-effect van vertrouwen op relatie tussen band en probleemgedrag.

* $p < 0.05$ (Gestandaardiseerde regressie coëfficiënten)

De stapsgewijze uitkomsten van de mediatie-analyse waren als volgt:

Stap 1: De eerste stap van de mediatie-analyse (checken of de band tussen adoptieouder en adoptiekind gerelateerd is aan de hoeveelheid probleemgedrag van het kind), is hierboven al beschreven. Dit bleek het geval te zijn (zie Tabel 5).

Stap 2: Ten tweede bleek de band tussen adoptieouder en adoptiekind een significante voorspeller voor de hoeveelheid tijd die ze samen doorbrengen ($\beta = 0.24$, $SE = 0.13$, $p = .007$). Daarnaast bleek de band ook een significante voorspeller voor de communicatie tussen ouder en kind ($\beta = 0.36$, $SE = 0.14$, $p < .001$). Ook was de band tussen adoptieouder en adoptiekind een voorspeller voor de mate van vertrouwen ($\beta = 0.30$, $SE = 0.10$, $p < .001$).

Stap 3: De hoeveelheid tijd die adoptieouder en adoptiekind samen doorbrengen bleek niet significant gerelateerd te zijn aan het totaal probleemgedrag van het adoptiekind ($\beta = 0.02$, $SE = 2.10$, $p = .824$). Hierbij is er gecontroleerd voor de band tussen adoptieouder en kind. De hoeveelheid tijd die adoptieouder en kind samen doorbrengen is dus geen mediator voor de relatie tussen de band en het probleemgedrag van het adoptiekind. Communicatie bleek wel gerelateerd te zijn aan de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind ($\beta = 0.37$, $SE = 1.20$, $p < .001$). Vervolgens is afzonderlijk getest of dit ook gold voor vertrouwen, dit bleek inderdaad zo te zijn ($\beta = 0.21$, $SE = 2.81$, $p = .016$).

Stap 4: Het directe effect van de band tussen adoptieouder en kind op de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind was *significant kleiner* bij de aanwezigheid van communicatie in het model ($\beta = 0.20$, $SE = 3.21$, $p = .018$). Vervolgens is afzonderlijk getoetst of dit ook zo was bij de aanwezigheid van vertrouwen in het model en dit bleek inderdaad het geval te zijn ($\beta = 0.28$, $SE = 3.27$, $p = .001$). Omdat er ook nog een direct verband tussen de band en de hoeveelheid probleemgedrag bestond, was er hier sprake van partiële mediatie.

Tenslotte bleek dat adoptieouders die een betere band hebben met hun kind, naast meer totaal probleemgedrag ook meer sociale problemen bij hun kind zagen (zie Tabel 6). De regressieanalyse wees uit dat de band die ouder met zijn of haar kind heeft 4% van de variantie in Sociale Problemen kon verklaren ($F(1, 129) = 5.53$, $p = .020$, $R^2 = 0.04$).

Tabel 6

Regressie analyse invloed van band op sociale problemen adoptiedochter

	Niet gestandaardiseerde		R^2	t	p
	coëfficiënten				
	B	SE			
Band ouder en kind	0.74	0.31	0.04	2.35	.020

Hierbij was er ook sprake van gedeeltelijke mediatie. Het directe effect van de band tussen ouder en kind op de sociale problemen werd kleiner bij de aanwezigheid van communicatie in het model ($\beta = 0.18, SE = 0.35, p = .041$). Daarnaast werd het directe effect van de band op de sociale problemen kleiner als er werd gecontroleerd op de mate van vertrouwen ($\beta = 0.17, SE = 0.35, p = .045$).

Discussie

Het doel van dit onderzoek was toetsen of er verschillen zijn in hoe adoptievaders de band met hun adoptie dochter ervaren ten opzichte van adoptie moeders en of dit samenhangt met het perspectief van adoptievaders op het probleemgedrag van hun adoptie dochter. Het is belangrijk dat zowel de vader-kind als moeder-kind relatie wordt meegenomen in onderzoek, omdat vaders en moeders elkaar aanvullen in de manier waarop ze omgaan met hun kinderen. Onderzoek naar vaders is nog in de beginfase (Paquette, 2004). De meeste onderzoeken includeren bovendien geen niet-biologische vaders in hun steekproef, terwijl het wel belangrijk is dat ook hun rol wordt onderzocht (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid, & Bremberg, 2008).

Ten eerste bleek uit deze studie dat er geen significant verschil is in de band die adoptievaders en adoptie moeders met hun dochters ervaren. Dit is een bevestiging van eerder onderzoek waaruit blijkt dat kinderen zowel met hun vader als moeder een gehechtheidsrelatie ontwikkelen, weliswaar via verschillende dimensies van ouderschap (Paquette, 2004). Adoptiekinderen vinden zelfs dat ze een betere relatie hebben met hun ouders dan hun niet geadopteerde vrienden (Rosnati & Marta, 1997). Dit geldt voor zowel de relatie met hun adoptie moeders als met hun adoptievaders.

Er is geen relatie gevonden tussen de hoeveelheid tijd die de adoptie ouder met zijn of haar adoptie dochter doorbrengt, de communicatie tussen adoptie ouder en dochter en de band die de adoptie ouder met zijn of haar adoptie dochter ervaart. Wel bleek uit dit onderzoek dat ouders overwegend positief zijn over de communicatie met hun adoptie kind. Dit sluit aan bij eerder onderzoek dat geadopteerde adolescenten een meer positieve communicatie hebben met hun ouders dan hun niet-geadopteerde leeftijdgenoten (Lanz, Iafrate, Rosnati, & Scabini, 1999). De mate van vertrouwen bleek wel gerelateerd te zijn aan de band tussen adoptie ouder en dochter. Ouders die meer vertrouwen hebben in hun adoptie dochter, hebben het gevoel dat ze een hechtere band hebben. Door het design van dit onderzoek is het echter niet duidelijk wat de richting van deze relatie is: ouders die een hechtere band met hun adoptie dochter hebben kunnen daarom ook meer vertrouwen in hun dochter hebben.

Ten vierde zagen adoptievaders ongeveer dezelfde hoeveelheid probleemgedrag bij hun adoptie dochters als adoptie moeders bij hun adoptie dochters zagen. Dit komt overeen met eerder onderzoek (Duhig, Renk, Epstein, & Phares, 2000; Stanger & Lewis, 1993). De leeftijd van het kind bleek geen voorspeller voor de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptie kind te zijn. Dit lijkt de hypothese dat adoptiekinderen voorafgaand aan de adolescentie meer probleemgedrag zouden vertonen dan tijdens de adolescentie niet te bevestigen. Een verklaring zou echter kunnen zijn dat in dit onderzoek de respondentengroep bestond uit alleen meisjes en hun ouders. Geadopteerde meisjes vertonen over het algemeen minder probleemgedrag dan jongens (Stams, Juffer, Rispens, & Hoksbergen, 2000). Daarnaast deden er weinig geadopteerde adolescenten mee aan dit onderzoek, waardoor het lastig was

om te meten of leeftijd daadwerkelijk een voorspeller was voor de hoeveelheid probleemgedrag van de adoptieochters.

De communicatie tussen ouder en kind, de hoeveelheid tijd die ouder en kind samen doorbrengen en de mate waarin de ouder het kind vertrouwt, waren afzonderlijk van elkaar gerelateerd aan de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind. Daarnaast was er ook sprake van een interactie-effect van communicatie en vertrouwen. Dit komt overeen met eerder onderzoek, waaruit blijkt dat zowel kwalitatieve als kwantitatieve aspecten van de relatie die een vader of moeder met zijn of haar kind heeft, significant gerelateerd zijn aan de beoordelingen van de ouders van het internaliserende en/of externaliserende gedrag van hun kind (Treutler & Epkins, 2003). Bovendien zijn adoptieouders vaak erg gemotiveerd om hun kinderen op te voeden en hebben ze vaak veel mogelijkheden om te investeren in hun kind, mede vanwege een gemiddeld hoge sociaal economische status (Juffer & Van IJzendoorn, 2005).

De band die de adoptieouder met zijn of haar kind heeft, was daarnaast een voorspeller voor het perspectief dat de adoptieouder heeft op de hoeveelheid probleemgedrag van zijn of haar adoptieochter. Dit betekent dat hoe beter de band is tussen ouder en dochter, hoe meer probleemgedrag de ouder ziet bij zijn of haar adoptiekind. Op basis van resultaten van eerder onderzoek was de verwachting dat ouders bij een betere band minder probleemgedrag zouden rapporteren. Na het bestuderen van mediatie-effecten bleek dat de relatie tussen de band tussen ouder en kind en het probleemgedrag van het adoptiekind, gedeeltelijk gemedieerd werd door de mate van vertrouwen en communicatie. Dit zou kunnen betekenen dat ouders bij meer vertrouwen en betere communicatie, meer zicht hebben op hoe het gaat met hun kind en dan ook meer probleemgedrag zien. Omdat het gaat om een gedeeltelijk mediatie-effect (en er dus ook nog een direct effect van band op probleemgedrag bestaat), is dit geen volledige verklaring. Een andere uitleg zou kunnen zijn dat adoptieouders meer alert zijn op probleemgedrag als de band met hun dochter sterker is. Uit onderzoek blijkt dat de drempel om hulpverlening in te schakelen lager is voor adoptieouders, omdat zij door het adoptieproces al meer vertrouwd zijn met gezondheidszorginstellingen (Juffer & Van IJzendoorn, 2005). Bij een snellere stap naar hulpverlening (dan biologische ouders) kan het dus lijken dat adoptiekinderen meer probleemgedrag vertonen. Ook kan het zo zijn dat adoptieouders bepaalde crisissen die adoptiekinderen ervaren (bijvoorbeeld met betrekking tot het verlies van hun biologische ouders), ten onrechte aanzien voor gedragsproblemen (Juffer & Van IJzendoorn, 2005).

Tot slot bleek ook dat hoe beter de band is tussen ouder en kind, hoe meer sociale problemen ouders rapporteren. Hierbij bleek dat de relatie tussen de band tussen ouder en kind en de sociale problemen van het adoptiekind, ook gedeeltelijk gemedieerd werd door de mate van vertrouwen en communicatie. De band tussen ouder en kind voorspelt maar een heel klein deel van het sociaal probleemgedrag. Er lijken dus meer factoren van invloed op de sociale problemen van adoptiekinderen dan alleen de band met adoptieouder. Mogelijkerwijs is de relatie met de adoptieouders niet altijd

afdoende om gevolgen van vroegere trauma's van adoptiekinderen te compenseren (Lanz, Iafrate, Rosnati, & Scabini, 1999).

Beperkingen en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Dit onderzoek kent een aantal beperkingen. Ten eerste was het geen longitudinaal onderzoek. Longitudinale studies kunnen inzicht geven in hoe geadopteerde kinderen zich ontwikkelen van de vroege kindertijd tot adolescentie en volwassenheid. Ook hebben longitudinale studies als voordeel dat er voorspellingen op lange termijn kunnen worden gedaan, die meer duidelijkheid kunnen geven over onderliggende processen en mechanismen van de ontwikkeling van het kind (Juffer et al., 2011).

Een andere beperking was dat de groepen vaders en moeders op basis van een aantal kenmerken gematcht zijn, hierdoor zijn deze vaders en moeders helaas niet de ouders van hetzelfde kind. Dit maakt de vraag of adoptievaders en moeders probleemgedrag op dezelfde manier bij hun kind interpreteren, minder eenvoudig te beantwoorden dan als het zou gaan om ouders van dezelfde dochter. De vaders en moeders zijn bij het matchen echter wel geselecteerd aan de hand van bepaalde belangrijke variabelen, zoals de leeftijd van het kind bij aankomst en de leeftijd van het kind nu. Hierdoor zijn vergelijkbare groepen ontstaan, waardoor de deelvragen toch beantwoord konden worden.

Een derde beperking van dit onderzoek was dat de adoptieouder zowel de informatie geeft over het probleemgedrag (afhankelijke variabele), als over de eigen band met het kind. Dit kan tot gevolg hebben dat er bij sommige associaties tussen onafhankelijke en afhankelijke variabelen sprake is van gedeelde methodevariantie. In een vervolgonderzoek zou dit voorkomen kunnen worden door vaders antwoorden over hun betrokkenheid bij de kinderen en moeders antwoorden over het probleemgedrag van de kinderen en vice versa te gebruiken (Amato & Rivera, 1999).

Ook is er in dit onderzoek niet gecontroleerd voor de effecten van de moeder-kind relatie op de vader-kind relatie. Bij vervolgonderzoek zou het aan te raden zijn dat er bij beide ouders vragenlijsten afgenomen zouden worden (met eventuele aanvullende observaties), in plaats van bij één van de ouders. Daarnaast zou het wenselijk zijn om ook de adoptiekinderen zelf te vragen naar hun band met hun adoptieouders. Uit eerder onderzoek blijkt echter wel dat adoptiemoeders en adoptievaders een gelijkere perceptie hebben m.b.t. de ontwikkeling van hun adoptiekind in verhouding tot biologische ouders (Rosnati, Montirosso, & Barni, 2008).

Tenslotte spelen de verwachtingen van adoptiemoeders –net als bij biologische moeders- een belangrijke rol als het gaat om de betrokkenheid van adoptievaders bij hun gezin (Hoksbergen & Walenkamp, 2000). Dit kan bruikbaar zijn als moeder vragen beantwoordt over vader, omdat ze bij te hoge verwachtingen misschien juist een negatiever beeld zal geven van betrokkenheid van vader. Bij eventueel vervolgonderzoek zou het ook interessant zijn om die verwachtingen mee te nemen, omdat dit inzicht kan geven in achterliggende motieven van adoptievaders om wel of niet betrokken te zijn.

Ondanks bovengenoemde beperkingen geeft deze huidige studie inzicht in de manier waarop adoptievaders de band met hun adoptiedochters en het probleemgedrag van hun adoptiedochters ervaren. De band die adoptievaders met hun adoptiedochters hebben doet niet onder voor adoptiemoeders en met dit onderzoek is er een aanzet gegeven tot verdere studies naar de rol van adoptievaders.

Bij toekomstig onderzoek is het belangrijk om specifiek in te gaan op de relatie tussen de band die een adoptieouder met zijn of haar adoptiekind heeft en zijn of haar interpretatie van het probleemgedrag van zijn of haar adoptiekind. Hierbij moet de interpretatie van het probleemgedrag los van het daadwerkelijke probleemgedrag gemeten worden. Daarbij kan dan meteen onderscheid gemaakt worden tussen geadopteerde jongens en meisjes. De uitkomsten die uit dit vervolgonderzoek komen kunnen meer inzicht verschaffen in de manier waarop adoptiemoeders en -vaders tegen het probleemgedrag van hun kind aankijken. Dit is belangrijk bij het voorbereiden van ouders in het traject voor de adoptie, evenals bij het begeleiden van partners bij de omgang met hun adoptiekinderen en de verschillende visie op opvoeding die ze misschien kunnen hebben.

Uit de resultaten van dit onderzoek komt naar voren dat ouders overwegend positief zijn over de band met hun adoptiekind. Bij vervolgonderzoek is het goed om na te gaan of deze positieve relatie ook een keerzijde heeft, namelijk het moeilijker loskomen van de adoptieouders in de adolescentie (Lanz, Iafrate, Rosnati, & Scabini, 1999; Rosnati & Marta, 1997). Adoptievaders zouden hierin een belangrijke rol kunnen spelen, omdat vaders hun kinderen over het algemeen leren risico's te nemen en meer open te zijn voor de wereld om hen heen (Paquette, 2004). Verder is belangrijk dat vervolgonderzoek zich richt op de specifieke behoeftes die adoptievaders hebben met betrekking tot de begeleiding van hun adoptiekind(eren). Dit zou de betrokkenheid van adoptievaders nog meer kunnen verhogen, wat weer een positieve invloed kan hebben op het psychosociaal functioneren van hun kinderen.

Conclusie

Uit de resultaten van dit onderzoek bleek dat er geen significant verschil is in de band die adoptievaders met hun adoptiedochters ervaren ten opzichte van adoptiemoeders. Beiden zijn over het algemeen erg positief over de relatie met hun adoptiekind. Daarnaast is hun perspectief op het probleemgedrag van hun adoptiedochters hetzelfde. De communicatie, de hoeveelheid tijd die ouder en kind samen doorbrengen en de mate waarin de adoptieouder het kind vertrouwt, zijn afzonderlijk gerelateerd aan de hoeveelheid probleemgedrag van het adoptiekind. Bij begeleiding van zowel adoptievaders als adoptiemoeders is het belangrijk om hier aandacht aan te geven. Daarbij is het van belang dat er specifieke aandacht is voor adoptievaders, zodat zij bevestigd en gestimuleerd worden in de belangrijke rol die ze hebben met betrekking tot de ontwikkeling van hun adoptiekind(eren).

Literatuur

- Amato, P. R., & Rivera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 375-384. doi:0.2307/353755
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *51*, 1173-1182. doi:10.1037/0022-3514.51.6.1173
- Cabrera, N., & H. Peters, E. (2000). Public policies and father involvement. *Marriage & Family Review*, *29*, 295-314. doi:10.1300/J002v29n04_04
- Christensen, A., Margolin, G., & Sullaway, M. (1992). Interparental agreement on child behavior problems. *Psychological Assessment*, *4*, 419-425. doi:10.1037/1040-3590.4.4.419
- Collins, W. A., & Russell, G. (1991). Mother–child and father–child relationships in middle childhood and adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review*, *11*, 99–136. doi:10.1016/0273-2297(91)90004-8
- Duhig, A. M., Renk, K., Epstein, M. K., & Phares, V. (2000). Interparental agreement on internalizing, externalizing, and total behavior problems: A meta-analysis. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *7*, 435–453. doi:10.1093/clipsy.7.4.435
- Grotevant, H. D., & Dermott, J. M. (2014). Adoption: Biological and social processes linked to adaptation. *Annual Review of Psychology*, *65*, 235-265. doi:10.1146/annurev-psych-010213-115020
- Hallers-Haalboom, E. T., Mesman, J., Groeneveld, M. G., Endendijk, J. J., Berkel, S. R., Van der Pol, L. D., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2014). Mothers, fathers, sons and daughters: parental sensitivity in families with two children. *Family Psychology*, *28*, 138-147. doi:10.1037/a0036004
- Hoksbergen, R., & Walenkamp, H. (2000). *Adoptie: een levenslang dilemma*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Juffer, F., & Van IJzendoorn, M. H. (2005). Behavior problems and mental health referrals of international adoptees: A meta-analysis. *JAMA*, *293*, 2501-2515. doi:10.1001/jama.293.20.2501
- Juffer, F., Palacios, J., Le Mare, L., Sonuga-Barke, E. J. S., Tieman, W., Bakermans-Kranenburg, M. J., . . . Verhulst, F. C. (2011). Development of adopted children with histories of early adversity. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *76*, 31–61. doi:10.1111/j.1540-5834.2011.00627.x
- Juffer, F., & Tieman, W. (2009). Being adopted: Internationally adopted children's interest and feelings. *International Social Work*, *52*, 635-647. doi:10.1177/0020872809337682
- Kenny, D.A. (2014). Mediation. Geraadpleegd op <http://davidakenny.net/cm/mediate.htm#BK>.

- Lamb, M. E., & Lewis, C. (2010). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. In M. E. Lamb (Ed.). *The role of the father in child development* (5th ed., pp. 94-153). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lansford, J. E., Ceballo, R., Abbey, A., & Stewart, A. J. (2001). Does family structure matter? A comparison of adoptive, two-parent biological, single-mother, stepfather, and stepmother households. *Journal of Marriage and Family*, *63*, 840-851. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00840.x.
- Lanz, M., Iafrate, R., Rosnati, R., & Scabini, E. (1999). Parent-child communication and adolescent self-esteem in separated, intercountry adoptive and intact non-adoptive families. *Journal of Adolescence*, *22*, 785-794. doi:10.1006/jado.1999.0272
- Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, *47*, 193-219. doi:10.1159/000078723
- Phares, V. (1997). Accuracy of informants: Do parents think that mother knows best? *Journal of Abnormal Child Psychology*, *25*, 165-171. doi:10.1023/A:1025787613984
- Rosnati, R., & Barni, D. (2006). *Being a father: A comparison between adoptive and non-adoptive families with school-aged children*. Poster presented at the Second International Conference on Adoption Research.
- Rosnati, R., & Marta, E. (1997). Parent-child relationships as a protective factor in preventing adolescents' psychosocial risk in inter-racial adoptive and non-adoptive families. *Journal of Adolescence*, *20*, 617-631. doi:10.1006/jado.1997.0115
- Rosnati, R., Montiroso, R., & Barni, D. (2008). Behavioral and emotional problems among Italian international adoptees and non-adopted children: Father's and mother's reports. *Journal of Family Psychology*, *22*, 541-549. doi: 10.1037/0893-3200.22.3.541
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Father's involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, *97*, 153-158. doi:10.1111/j.1651-2227.2007.00572.x
- Schwartz, S. J., & Finley, G. E. (2006). Father involvement, nurturant fathering, and young adult psychosocial functioning: Differences among adoptive, adoptive stepfather, and nonadoptive stepfamilies. *Journal of Family Issues*, *27*, 712-731. doi:10.1177/0192513X05284003
- Sobol, M. P., Delaney, S., & Earn, B. M. (1994). Adoptees' portrayal of the development of family structure. *Journal of Youth and Adolescence*, *23*, 385-401. doi:10.1007/BF01536726
- Stams, G. J. M., Juffer, F., & Van IJzendoorn, M. H. (2002). Maternal sensitivity, infant attachment, and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: The case of adopted children and their biologically unrelated parents. *Developmental Psychology*, *38*, 806-821. doi: 10.1037//0012-1649-38.5.806

- Stams, G. J. M., Juffer, F., Rispens, J., & Hoksbergen, A. C. (2000). The development and adjustment of 7-year-old children adopted in infancy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 1025-1037. doi:10.1111/1469-7610.00690
- Stanger, C., & Lewis, M. (1993). Agreement among parents, teachers, and children on internalizing and externalizing behavior problems. *Journal of Clinical Child Psychology, 22*, 107-115. doi:10.1207/s15374424jccp2201_11
- Treutler, C. M., & Epkins, C. C. (2003). Are discrepancies among child, mother, and father reports on children's behavior related to parents' psychological symptoms and aspects of parent-child relationships? *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*, 13-27. doi:10.1023/A:1021765114434

Bijlage*Overzicht van gebruikte variabelen*

In deze bijlage staan alle gebruikte variabelen, hun oorspronkelijke vraagstelling en antwoordcategorieën.

Gebruikte variabelen:

1. Voelt ouder een hechte band met kind	1. Ja, altijd 2. Ja, meestal 3. Niet helemaal 4. Nee
2. Omschrijving communicatie tussen ouder en kind	1. Uitstekend 2. Goed 3. Voldoende 4. Slecht
3. Hoe vaak brengen ouder en kind samen tijd door	1. Bijna elke dag 2. Ongeveer 2 tot 3 keer per week 3. Ongeveer 1 keer per week 4. Ongeveer 1 keer per maand 5. Minder dan 1 keer per maand of helemaal niet
4. Vertrouwt ouder adoptiekind	1. Ja volledig 2. Ja, meestal 3. Niet helemaal 4. Nee
5. CBCL Totaal Probleemgedrag	
6. CBCL Sociale Problemen	